

Contents

● अनुग्रहसन्देशः	III
● Editors' note for first, second and third edition	IX
● सङ्केतसूची	XV
● उपयुक्तग्रन्थसूची	XVII
● तर्कवेदान्तसम्प्रदाय-श्रीमन्माणिक्यशास्त्रिणां परिचयः	XVIII
● पाण्डुरङ्गीवंशावतंसानां कृष्णाचार्याणां परिचयः	XXII
शक्तिवादसारसंग्रहः	1
1) सङ्केतः	1
2) अन्विताभिधानवादः	3
3) घटादिपदानां घटत्वादिविशिष्टे शक्तिः	4
4) शक्तिज्ञानस्य निष्कृष्टाकारः	5
5) शक्तिविषये दीधितिकारमतम्, तस्य दूषणं च	7
6) आकाशपदशक्तिविचारः	8
केचिन्मतम्	9
7) धेनुपदशक्तिविचारः	10
लघुमञ्जूषायां नागेशभट्टमतम्	12
8) पुष्पवन्तपदशक्तिविचारः	12
अत्र प्रश्नद्वयं समुद्भवति —	12
1. आद्यप्रश्नस्य सिद्धान्तिरीत्या उत्तरम्	12
2. द्वितीयप्रश्नसमाधानम् -	13
9) सर्वनामपदानां शक्तिविचारः-	15
9. तच्छब्दशक्तिः-	15
वैयाकरणसिद्धान्तः —	16
10. 'इदम्, एतत्'	17
'अदस्, तत्'	17

अत्र द्वौ प्रश्नौ समुद्भवतः--	18
1) केषाञ्चिदेवं प्रथमप्रश्नस्य समाधानम् —	19
2. द्वितीयप्रश्नस्य समाधानम्	20
11. अस्मच्छब्दशक्तिविचारः	20
अस्मच्छब्दस्य अर्थत्रये शक्तिः	23
12. युष्मच्छब्दशक्तिविचारः	25
नागेशभट्टाभिप्रायः	29
13. सर्वशब्दशक्तिविचारः	29
नागेशभट्टाशयः	34
14. किंशब्दशक्तिविचारः	34
नागेशभट्टाशयः	38
15. स्वशब्दशक्तिविचारः	38
16. एकशब्दशक्तिविचारः	41
शक्तिवादः सामान्यकाण्डः	43
1.1 पद-पदार्थयोः सम्बन्धोद्देशः	43
1.2 पदार्थस्वरूपम्	43
1.3 वृत्तिस्वरूपम्	43
1.4 न्यायमते शक्तिस्वरूपम्	44
1.5 मीमांसकमतरीत्या पूर्वपक्षः	45
भगवदुच्चरितत्वमेव वाचकत्वमिति आशङ्का	45
अवान्तरशङ्कासमाधानम्	45
ईश्वरसङ्केतस्य शक्तित्वे दोषान्तराणि	46
इच्छाविषयत्वस्य सम्बन्धत्वमकृतम् इति मीमांसकमतोपसंहारः	48
ज्ञाने पदानां शक्तिरिति मीमांसकमतविशेषोपन्यासः	49
ज्ञानशक्तिवादनिरासः	50
1.6 न्यायमतेन समाधानम्	53

लक्षणास्थले विशकलितेश्वरेच्छाकल्पनेऽनुपपत्तिपरिहारः (गदाधरपक्षः)	53
1.7 अन्विताभिधानवादरीत्या संसर्गे शक्तिरिति पूर्वपक्षः	54
1.8 अन्वयांशे न शक्तिरिति न्यायमतसिद्धान्तः	54
शक्त्यभावेऽपि अन्वयबोधप्रतिपादनेन अन्विताभिधानवादनिरासः	55
क्रोडपत्रम् - अनुगमपूर्वपक्षः	56
तन्निरासः	57
1.9 शाब्दबोधे नियामकाभावे यावत्संसर्गभानापत्तिरिति पूर्वपक्षः, तन्निरासश्च	58
1.10 घटादिपदानां घटत्वादिपदार्थतावच्छेदकविशिष्टे शक्तिप्रतिपादनम्	60
‘जात्याकृतिव्यक्तयः पदार्थः’ इति सूत्रार्थविवरणपूर्वकं समाधानम्	61
प्रवृत्तिनिमित्तलक्षणम्	61
पदार्थ-पदार्थतावच्छेदक-तत्सम्बन्धेषु त्रिषु शक्तिसम्बन्धनिरूपणम्	62
सङ्केतमुख्यविशेष्यत्वसम्बन्धेन शक्तिज्ञानस्य शाब्दकारणतायाम् अनुपपत्तिपरिहारौ	63
शक्तिग्रह-शाब्दबोधयोः कार्यकारणभावे आक्षेपः	65
निष्कृष्टकार्यकारणभावप्रदर्शनम्	66
द्रव्यपदात् घटत्वप्रकारकबोधवारणम्	67
1.11 शक्यतावच्छेदकघटत्वादौ न शक्तिरिति दीधितिकारमतं, तन्निरासश्च	69
शक्यतावच्छेदके शक्तिसमर्थनपूर्वकं दीधितिकृन्मतनिरासः	71
शक्तिवादः विशेषकाण्डः	72
2.1 आकाशपदशक्तिविचारः	72
अत्र यत्तुकल्पः	73
यत्तुकल्पनिरासः	74
2.2 आनुषङ्गिकः गवादिविशिष्टवाचकपदशक्तिविचारः	74
सामान्यवाचकपदस्य विशेषवाचकत्वे लक्षणा	74
विशेषवाचकस्य सामान्यपरत्वेऽपि लक्षणा	75
2.3 धेनुपदशक्तिविचारः	75
प्राभाकरमतनिरूपणम्	75

वृषभादेरपि धेनुपदशक्यत्वप्रसङ्गेन तन्निरासः	76
प्राभाकरमतनिरासपूर्वकं न्यायमतोपन्यासः	77
2.4 पुष्पवन्तपदशक्तिविचारः	77
केवलैकधर्मप्रकारकबोधप्रसङ्गः नानार्थकत्वप्रसङ्गश्च इति आशङ्का	78
व्यासज्यवृत्तिशक्यतावच्छेदकत्वमिति मीमांसकानुयायिमतेन समाधानम्	78
उभयत्वसहितमेव चन्द्रत्वसूर्यत्वोभयं शक्यतावच्छेदकम् इति पक्षान्तरम्	80
ज्ञानशक्तिवादिमतनिरूपणम्	81
न्यायमतेन सिद्धान्तप्रतिपादनम्	81
सर्वनामपदशक्तिविचारः	83
2.5 तत्पदशक्तिविचारः	83
सर्वनाम्नां नानार्थकत्वमिति शङ्का	83
बुद्धिस्थित्वस्योपलक्षणत्वे स्वरूपतोषटत्वादिप्रकारकस्मरणानुपपत्तिः	85
सिद्धान्तरीत्या समाधानम्	86
बुद्धिविषयत्वस्योपलक्षणता नेति शङ्का-तन्निरासौ	87
मानसशक्तिग्रहप्रकारः	88
बुद्धिविषयताऽवच्छेदकत्वांशप्रमोष इति केचिन्मतम्	90
तद्विमर्शः	91
2.6 युष्मदस्मत्पदशक्तिविचारोपोद्धातः	92
अननुगमप्रसङ्गशङ्का	92
अनुगमः	93
2.7-8 युष्मत्-अस्मत्पदशक्तिविचारः	94
स्वसम्बोध्योच्चारयित्रादेः युष्मदस्मत्पदार्थत्वाभावः	94
स्वतन्त्रोच्चारणविशेषणदानम्	95
आनुपूर्व्या सजातीयोच्चारणानधीनत्वनिवेशनासंभवः	96
प्रकारान्तरेण स्वतन्त्रोच्चारणपदार्थनिरूपणम्	96
स्वघटितवाक्यार्थकर्मकवाक्यान्तरस्थक्रियाकर्तारि अस्मदः शक्त्यन्तरम्	96

अन्योन्याश्रयनिरासः	97
स्वसंबोध्यत्वपदार्थनिरूपणम्	98
वाक्यान्तरस्थ-स्वघटितवाक्यार्थकर्मकक्रियाकर्मण्यपि युष्मदः शक्तिः	99
स्वातन्त्र्यविशेषणत्यागः	99
सम्बोध्योच्चारणकर्त्रोरिव युष्मदस्मदोः शक्तिः इति पक्षान्तरम्	100
शरीरात्मनोरुभयोरिव युष्मदस्मत्पदार्थता	101
2.9 सर्वपदशक्तिविचारः	101
अशेषत्वं सर्वपदार्थः इति पक्षः	101
अनेकत्वं सर्वपदार्थ इति मतस्य निरासः	102
सर्वेषु घटेषु रूपम् इत्यत्र विशेष्यतावच्छेदकव्यापकत्वभानासंभवः	103
यावत्त्वं सर्वपदार्थ इति गदाधरमतम्	104
विधेयवाचकपदसमानाधिकरणसर्वपदार्थः	106
साधारणव्युत्पत्तिः	106
यत्तुमतम्	107
तन्निरासः	108
अनेकत्वमपि सर्वपदार्थः	108
पूर्वप्रकान्ततावद्धर्मावच्छिन्ने सर्वपदशक्तिः	108
2.10 किंपदशक्तिविचारः	109
उद्देश्यवाचककिम्पदशक्तिः	110
विधेयवाचककिम्पदशक्तिः	111
अव्ययकिम्पदशक्तिः	112
2.11 यत्पदशक्तिविचारः	112
2.12 तत्पदशक्तिविचारः	113
2.13 इदमेतत्पदयोः शक्तिविचारः	114
2.14 अदःपदशक्तिविचारः	114
2.15 स्वपदशक्तिविचारः	114

अत्राक्षेपः	114
स्वमतेन समाधानम्	116
अत्राक्षेपः	116
केषांचित्समाधानम्	117
2.16 एकशब्दशक्तिविचारः	117
शक्तिवादः परिशिष्टकाण्डः	119
3.1 आकृतौ शक्तिविचारः	119
3.2 जातावेव शक्तिरिति मीमांसकमतम्	119
न्यायमतेन शङ्का	120
तत्समाधानम्	120
न्यायमतेन पुनः पूर्वपक्षः	121
मीमांसकमतेन परिहारः (कुब्जशक्तिमतम्)	122
कथं व्यक्तौ कुब्जा शक्तिरिति आक्षेपस्य परिहारः	123
पदावाच्यस्य व्यक्तिरूपस्यार्थस्य शाब्दबोधे कथं भानम्? इत्याक्षेपः	125
व्यक्तिः आक्षिप्यत इति भाट्टमतेन समाधानम्	125
व्यक्तिमन्तरा जातिमात्रस्य स्मरणोपपादनम्	126
भाट्टमतस्य खण्डनेन व्यक्तौ शक्त्युपपादनम्	127
व्यक्तिबोध औपादानिक इति श्रीकरमतम्, तन्निरासश्च	127
लक्षणया व्यक्तिबोध इति मण्डनमिश्रमतोपन्यासः	128
न्यायमतोपसंहारः	129
जातिविशिष्टे लक्षणोपपादने प्रकारान्तराशङ्का	129
न्यायमतेन समाधानम्	130
प्राभाकरमतानुवादः	130
प्राभाकरोपरि पूर्वपक्षः	131
प्राभाकरमतेऽनुपपत्तिपरिहारः	134